

Universiteit
Leiden
The Netherlands

EU Private International Law on the Law Applicable to Cross-border Contracts involving Weaker Contracting Parties: Bespreking van het proefschrift van M. Campo Comba LLM

Bochove, L.M. van

Citation

Bochove, L. M. van. (2021). EU Private International Law on the Law Applicable to Cross-border Contracts involving Weaker Contracting Parties: Bespreking van het proefschrift van M. Campo Comba LLM. *Maandblad Voor Vermogensrecht*, 2021(1), 6-10.
doi:10.5553/MvV/157457672021031001002

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3275909>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

EU Private International Law on the Law Applicable to Cross-border Contracts involving Weaker Contracting Parties

Bespreking van het proefschrift van M. Campo Comba LL.M

Mr. dr. L.M. van Bochove*

1 Inleiding

Op 12 december 2019 verdedigde María Campo Comba in Groningen haar proefschrift getiteld *EU Private International Law on the Law Applicable to Cross-border Contracts involving Weaker Contracting Parties: Towards EU Market Integration?*¹ Het proefschrift betreft de interactie tussen het unitaire conflictenrecht en de bescherming van zwakkere contractspartijen die wordt geboden via het materiële EU-recht, zoals de consumentenrichtlijnen.² Een complex juridisch-technisch onderwerp, waar makkelijk in verstrikt kan worden geraakt. Campo Comba is er echter in geslaagd de problematiek inzichtelijk te maken. De oplossingen die zij formuleert, doen goeddeels recht aan de uitgangspunten en doelstellingen van zowel het conflictenrecht als het materiële recht van de EU, maar zijn soms wat behoudend.

2 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag die in het proefschrift wordt behandeld, is of de unitaire conflictregels en het secundaire Unierecht goed gecoördineerd zijn waar het gaat om de bescherming van zwakkere contractspartijen, en zo niet, hoe zij zich tot elkaar kunnen verhouden. Deze hoofdvraag wordt uitgesplitst in de volgende deelvragen:

- Hoe verhouden de traditionele beginselen van het conflictenrecht zich tot de vereisten van de interne markt in het kader van de doelen van de EU betreffende de bescherming van zwakkere partijen?
- Onder welke omstandigheden moet het unitaire conflictenrecht de toepasselijkheid van de EU-richtlijnen inzake de bescherming van zwakkere partijen garanderen en op welke wijze?
- Zijn de huidige unitaire conflictregels geschikt voor het behalen van de doelen van de EU met betrekking tot de bescherming van zwakkere partijen, of is het nodig een andere methode te ontwikkelen?

3 Analyse

3.1 *Unilateralisme versus multilateralisme*

In het eerste hoofdstuk formuleert de auteur de onderzoeksvragen en de onderzoeksmethode. Ook bespreekt zij de geschiedenis en de traditionele beginselen van het Europese conflictenrecht, die verderop in het boek worden gebruikt om antwoord te geven op de eerste deelvraag. De statutenleer, die zijn oorsprong heeft in middeleeuws Noord-Italië, en later in Frankrijk en Holland tot wasdom is gekomen, was lange tijd dominant op het Europese continent. Deze leer is unilateraal van aard: de wetgeving die in een bepaalde (stads)staat geldt (de zogenaamde 'Statuta'), vormt het uitgangspunt en per geval moet worden onderzocht of het valt binnen de territoriale werkingssfeer van die wetgeving. In het midden van de negentiende eeuw vond onder invloed van Friedrich Carl von Savigny een omslag plaats naar een multilaterale methode, waarbij niet langer de reikwijdte van de rechtsregel, maar de internationale rechtsverhouding het startpunt vormde. Die verhouding moet worden ondergebracht bij het nationale rechtsstelsel waar zij thuishoort. Een belangrijk uitgangspunt van deze benadering is dat de conflictregels neutraal zijn: zij

* Mr. dr. L.M. van Bochove is universitair docent internationaal privaatrecht aan de Universiteit Leiden.

1. María Campo Comba, *EU Private International Law on the Law Applicable to Cross-border Contracts involving Weaker Contracting Parties: Towards EU Market Integration?* (diss. Groningen), in 2021 te verschijnen bij Springer.
2. O.a. Richtlijn 93/13/EEG betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten, PbEG 1993, L 95/29; Richtlijn 1999/44/EG betreffende bepaalde aspecten van de verkoop van en de garanties voor consumptiegoederen, PbEG 1999, L 171/12; Richtlijn 2011/83/EU betreffende consumentenrechten, PbEU 2011, L 204/64; Richtlijn (EU) 2015/2302 betreffende pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen, PbEU 2015, L 326/1.

kijken niet naar de inhoud van het aangewezen recht. Het grote succes van Von Savigny's theorie in Europa betekende echter niet dat het unilateralisme geheel werd verworpen; het is bijvoorbeeld nog altijd terug te vinden in het leerstuk van de voorrangregels en de exceptie van de openbare orde.

Vanaf de tweede helft van de vorige eeuw vond in Europa een 'vermaatschappelijking' van het conflictenrecht plaats: niet alleen kregen partijen steeds meer ruimte om zelf het toepasselijk recht op hun rechtsverhouding te bepalen (beginsel van partijautonomie), maar de conflictregels werden ook afgestemd op de belangen van zwakkere partijen (het beschermingsbeginsel).

De auteur gaat ook in op het harmonisatie- en unificatieproces van het internationaal privaatrecht op EU-niveau. Zij bestempelt het huidige unitaire conflictenrecht als pluralistisch van aard: niet alleen zijn de conflictregels verspreid over diverse bronnen, zoals verordeningen, richtlijnen en rechtspraak, maar ook de methoden en beginselen verschillen. Het gebrek aan coördinatie tussen de regels leidt soms tot incoherenties en tegenstrijdigheden.

Campo Comba besteedt slechts summier aandacht aan de ontwikkelingen binnen het Amerikaanse conflictenrecht. Omdat het EU-recht in het boek centraal staat, is de focus op de geschiedenis van het Europese conflictenrecht op het eerste gezicht logisch. Daar staat tegenover dat de Amerikaanse grondlagenstrijd die in de vorige eeuw werd gevoerd, en die erin resulteerde dat het verwijzingsresultaat mede wordt bepaald door materieelrechtelijke belangen en waarden, uitstekend aansluit bij de thematiek van het proefschrift en een *outsider's perspective* had kunnen verschaffen. Bovendien wordt in de literatuur aangenomen dat de hoofdrolspelers in de Amerikaanse grondlagenstrijd, onder wie Brainerd Currie, 'ook in Europa, de geesten hebben rijp gemaakt voor een verschuiving van het conflictenrechtelijke paradigma in materieelrechtelijke richting'.³

3.2 De ratio van de bescherming

De titel van hoofdstuk II, 'The rationale behind the protection of weaker contracting parties in EU PIL', dekt maar deels de lading. De auteur bespreekt redenen om zwakkere contractspartijen te beschermen. Zij komt tot de conclusie dat deze vooral sociaaleconomisch van aard zijn: de consument en de werknemer hebben doorgaans een zwakkere onderhandelingspositie, die het gevolg is van informatieasymmetrieën en/of een afhankelijkheidspositie, waardoor zij eerder een inefficiënte overeenkomst zullen sluiten, tegen ongunstige voorwaarden. In vergelijking met contracteren in de nationale context brengt grensoverschrijdend contracteren voor partijen

extra risico's met zich mee, zoals het risico dat een partij zich niet kan beroepen op de rechten die zij heeft op grond van haar eigen recht, dat een partij in het buitenland moet procederen, en dat een rechterlijke beslissing niet in het buitenland wordt erkend of ten uitvoer kan worden gelegd. In het internationaal privaatrecht zien we dat bij consumenten- en arbeidsovereenkomsten deze risico's en de bijbehorende kosten bij de economisch sterkere partij worden neergelegd. Campo Comba benadrukt dat aan de bescherming van zwakkere contractspartijen echter niet alleen economische motieven ten grondslag liggen, zij vloeit eveneens voort uit het streven naar sociale rechtvaardigheid.

De auteur behandelt in dit hoofdstuk ook onderwerpen die niet direct verband houden met de ratio van de bescherming. Zo wordt ingegaan op de vraag wat moet worden verstaan onder het begrip 'consument' en 'werknemer', welk recht van toepassing is op grond van de algemene conflictregels van de Rome I-Verordening⁴ (hierna: Rome I) en waarom deze tekortschieten in het beschermen van zwakkere partijen, in hoeverre consumenten en werknemers worden beschermd in gevallen van precontractuele aansprakelijkheid, en op de wijze waarop bescherming wordt geboden aan zwakkere partijen in het conflictenrecht van niet-lidstaten, waaronder Turkije en Japan.

3.3 Beschermingsmechanismen in Rome I

In hoofdstuk III analyseert de auteur de beschermingsmechanismen van Rome I, die het toepasselijk recht op contractuele verbintenissen regelt. Zij begint met de bijzondere verwijzingsregels voor consumenten en arbeidsovereenkomsten. Art. 6 Rome I ziet op consumentenovereenkomsten, maar biedt slechts bescherming wanneer de overeenkomst voldoet aan zowel materiële voorwaarden (waaronder de voorwaarde dat zij niet valt onder de in art. 6 lid 4 Rome I uitgezonderde typen overeenkomsten) als territoriale voorwaarden. Die laatste houden in dat de professionele partij commerciële of beroepsactiviteiten moet hebben ontplooid in of hebben gericht op het land van de consument. Met name de toepassing van het criterium 'richten op' kan in de praktijk problemen opleveren, in het bijzonder in de context van e-commerce. In zijn rechtspraak over de bevoegdheidsregels voor consumentenovereenkomsten uit de Brussel I- en Brussel I bis-Verordeningen, waarin hetzelfde criterium wordt gehanteerd, heeft het Hof van Justitie inmiddels handvatten voor de uitleg van dit begrip verstrekt.⁵ Op grond van de voorgeschreven coherente uitleg⁶ van deze regelingen gelden deze ook voor de interpretatie van art. 6 Rome I. De auteur wijst erop dat nog niet alle onduidelijkheden zijn opgehelderd. Als voorbeeld wordt genoemd in hoeverre de Europese regelgeving

3. Th.M. de Boer, And the winner is ...? Hoe het afliep met de grondlagenstrijd in het IPR, in: A.A.H. van Hoek e.a. (red.), Offerhauskring vijftig jaar: jubileumbundel ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Studiekring 'Prof. Mr. J. Offerhaus' (1962-2012), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2012, par. 4.

4. Verordening (EG) 593/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 17 juni 2008 inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, PbEU 2008, L 177/6.

5. Zie m.n. HvJ EU 7 december 2010, C-509/09 en C-161/10, ECLI:EU:C:2010:740 (Pammer en Hotel Alpenhof).

6. Zie o.a. overweging 7 van de considerans van Rome I; HvJ EU 28 juli 2016, C-191/15, ECLI:EU:C:2016:612 (VKI/Amazon), r.o. 36.

over *geoblocking* van websites van invloed is op de vraag of de professionele partij haar activiteiten richt op het land van de consument.

Vragen over de toepassing van art. 8 Rome I, dat het toepasselijk recht op arbeidsovereenkomsten regelt, rijzen vooral wanneer de werknemer grensoverschrijdende werkzaamheden verricht (zoals een internationaal vrachtwagenchauffeur), of zijn werkzaamheden verricht op open zee of in de lucht. De auteur behandelt de jurisprudentie van het Hof van Justitie, waaruit volgt dat ook in deze gevallen doorgaans een gewoonlijk werkland kan worden aangewezen, dat moet worden bepaald aan de hand van factoren zoals de plaats waar de werknemer instructies ontvangt en waar hij na het werk naar terugkeert.

Art. 6 en 8 Rome I bieden op twee manieren bescherming aan de consument respectievelijk werknemer. Ten eerste wijzen zij als objectief toepasselijk recht het recht aan van het land waar de consument zijn gewone verblijfplaats heeft c.q. waar of van waaruit de werknemer gewoonlijk zijn werkzaamheden verricht (het gewoonlijk werkland). Ten tweede wordt de partijautonomie ingeperkt, ten gunste van de zwakkere contractspartij. Art. 6 lid 2 en 8 lid 1 Rome I bepalen dat een rechtskeuze er niet toe kan leiden dat de consument c.q. de werknemer de bescherming verliest die hij op grond van het dwingende objectief toepasselijke recht geniet. Hoe deze bepaling moet worden uitgelegd, is al vele jaren onderwerp van discussie.⁷ Volgens sommige auteurs moet de bepaling zo worden opgevat dat het dwingende objectief toepasselijke recht per definitie van toepassing is, en het door de partijen aangewezen recht (het subjectief toepasselijke recht) alleen in de plaats komt van het regeland recht. Hiertegenover staat de opvatting dat het gekozen recht ook het dwingende objectief toepasselijke recht opzijzet, op voorwaarde dat het gekozen recht minimaal hetzelfde beschermingsniveau biedt. Volgens Campo Comba heeft de Europese wetgever geopteerd voor de tweede benadering, maar hier wordt dus ook wel anders over gedacht. Uiteindelijk zal het Hof van Justitie uitsluitsel moeten geven.

Een ander beschermingsmechanisme dat in hoofdstuk III wordt besproken, is het leerstuk van de voorrangregels, dat wordt geregeld in art. 9 Rome I. Voorrangregels – of bepalingen van bijzonder dwingend recht – zijn regels waarmee een fundamenteel algemeen belang gepaard gaat. Hun toepasselijkheid hangt niet af van het recht dat op grond van de verordening van toepassing is (de *lex causae*), maar van hun eigen werkingsfeer, die wordt bepaald door de zogenaamde *scope rule*. Wanneer een geval valt onder de werkingsfeer van de voorrangregel, moet deze regel worden toegepast en doorkruist hij het objectief of gekozen toepasselijke recht. Volgens art. 9 lid 2 Rome I belet niets in de verordening de toepassing van voorrangregels die behoren tot het recht van het land van

de rechter. Deze zogenoemde *lex fori*-voorrangregels vormen in de praktijk veruit de belangrijkste categorie.

De verhouding tussen art. 9 Rome I en de consumentenbeschermende conflictregels van de verordening is gecompliceerd. Een van de vragen die rijst, is of art. 6 Rome I de consumentenbescherming uitputtend regelt, hetgeen zou betekenen dat er geen ruimte is voor de toepassing van consumentenbeschermende bepalingen via art. 9 Rome I. Campo Comba is van mening dat art. 9 Rome I wel degelijk ruimte biedt voor de toepassing van consumentenbeschermende bepalingen in gevallen die buiten het toepassingsbereik van art. 6 Rome I vallen, bijvoorbeeld omdat de verkoper niet actief is in het land van de consument, op voorwaarde dat hiermee (mede) een algemeen belang gemoeid is. Zij wijst er wel op dat een definitie van het begrip ‘algemeen belang’ in art. 9 Rome I ontbreekt, en dat de lidstaten verschillende opvattingen huldigen wat betreft de kwestie of met de toepassing van consumentenbeschermende bepalingen naast een individueel belang (van de consument) ook een algemeen belang gepaard gaat of kan gaan. Volgens de auteur kan deze vraag niet in abstracto worden beantwoord, maar moet dit per concrete bepaling worden beoordeeld.

Bij werknemers is de dynamiek tussen in dit geval art. 8 en art. 9 Rome I anders. Omdat art. 8 Rome I van toepassing is op *alle* individuele arbeidsovereenkomsten, zal de werknemer steeds de bescherming genieten die door deze conflictregel wordt geboden, waardoor art. 9 Rome I niet als vangnet hoeft te fungeren. Campo Comba stelt de vraag of er in dit verband toch nog een rol is weggelegd voor art. 9 Rome I. Is het bijvoorbeeld mogelijk dat een rechter werknemerbeschermende bepalingen van zijn eigen recht toepast als *lex fori*-voorrangregels, in plaats van het vreemde recht dat volgens art. 8 Rome I op de overeenkomst van toepassing is? Volgens de auteur is deze situatie moeilijk denkbaar, omdat het unitaire bevoegdheids- en conflictenrecht op elkaar zijn afgestemd, waardoor de bevoegde rechter in beginsel steeds zijn eigen recht zal toepassen op een arbeidsrechtelijk geschil. Hierbij past echter wel een kanttekening. Hoewel inderdaad sprake is van coördinatie (in zowel art. 8 Rome I als art. 21 Brussel I bis vormt het ‘gewoonlijk werkland’ een belangrijk aanknopingspunt), is het niet zo dat de bevoegdheid en het toepasselijk recht steeds gelijk opgaan. Zo kan een werknemer zijn vordering ook aanbrengen bij de rechter van de lidstaat van de werkgever en is ten aanzien van de vordering van de werkgever uitsluitend de rechter van de lidstaat waar de werknemer woonplaats heeft bevoegd. Omdat die rechter op grond van art. 8 lid 2 Rome I doorgaans wél het recht van het gewoonlijk werkland moet toepassen, zal dus niet steeds sprake zijn van ‘*Gleichlauf*’ van de internationale bevoegdheid en het toepasselijke materiële recht.

Bovendien volgt uit de rechtspraak van de Hoge Raad dat niet alleen de toepasselijkheid, maar ook de *niet*-toepasselijkheid van voorrangregels onafhankelijk is van het op de overeen-

7. Zie o.a. L. Strikwerda & S.J. Schaafsma, Inleiding tot het Nederlandse internationaal privaatrecht, Deventer: Wolters Kluwer 2019, nr. 230; Asser/Kramer & Verhagen 10-III 2015/866.

komst toepasselijke recht. In het Nuon-arrest⁸ was een arbeidsrechtelijk geschil aanhangig gemaakt bij de Nederlandse rechter en was op grond van art. 8 Rome I Nederlands recht van toepassing op de arbeidsovereenkomst. De toepasselijkheid van (het inmiddels vervallen) art. 6 van het Bijzonder Besluit Arbeidsverhoudingen 1945 (BBA), dat al eerder door de Hoge Raad als voorrangsregel was gekwalificeerd, was hiermee echter niet gegeven; deze moest worden bepaald aan de hand van de (ongeschreven) *scope rule* van art. 6 BBA.

Het laatste beschermingsmechanisme dat wordt behandeld, is terug te vinden in art. 3 lid 4 Rome I. Op grond van deze bepaling laat een rechtskeuze voor het recht van een niet-lidstaat de toepassing van dwingend EU-recht onverlet in intra-unitaire gevallen. Dit zijn gevallen waarin alle relevante aanknopingspunten – afgezien van de rechtskeuze – zich in EU-lidstaten bevinden. De auteur wijst erop dat onduidelijk is welke aanknopingspunten in dit kader als relevant moeten worden beschouwd.

3.4 De problematische verhouding tussen Rome I en het materiële EU-recht

Het proefschrift neemt in kracht toe wanneer de auteur ingaat op de complexe verhouding tussen het unitaire conflictenrecht en het materiële EU-recht dat bescherming biedt aan zwakkere contractspartijen. Hoewel de meeste aandacht uitgaat naar consumenten en werknemers, onderzoekt de auteur ook de bescherming van andere (potentieel) zwakkere contractspartijen: verzekeringsnemers, passagiers, distributeurs, franchisenemers en zelfstandig agenten.

De meest interessante vragen rijzen in verband met de interactie tussen Rome I en het unitaire materiële consumentenrecht, die in hoofdstuk IV wordt besproken. Campo Comba benoemt eerst de verschillen tussen de uitgangspunten en doelen van Rome I en die van de consumentenrichtlijnen. De Europese wetgever heeft de traditionele, savigniaanse benadering van het conflictenrecht, die uitgaat van multilateralisme en neutraliteit, genuanceerd door ook rekening te houden met sociale waarden en met het belang van een land om zijn consumentenbeschermende bepalingen in bepaalde gevallen toe te passen. Toch, zo betoogt de auteur, heeft ook de huidige benadering onvoldoende oog voor de goede werking van de interne markt en het tot stand brengen van een hoog *gemeenschappelijk* niveau van consumentenbescherming. Dit zijn de doelen van de consumentenrichtlijnen. Een deel van deze richtlijnen bevat een bepaling over de toepasselijkheid van de door de richtlijn geboden bescherming in internationale gevallen. Een voorbeeld van zo'n werkingssfeerbepaling is te vinden in art. 6 lid 2 van de Richtlijn oneerlijke bedingen,⁹ dat bepaalt dat een rechtskeuze voor het recht van een niet-lidstaat er niet toe kan leiden dat de consument de bescherming die hij op grond van

de richtlijn geniet, verliest, op voorwaarde dat er sprake is van een nauwe band tussen de overeenkomst en een EU-lidstaat. In tegenstelling tot Rome I zijn deze werkingssfeerbepalingen gebaseerd op unilateralisme.

De toepassing van deze werkingssfeerbepalingen leidt niet altijd tot dezelfde resultaten als de Rome I-conflictregels. Verschillen doen zich met name voor in extra-unitaire gevallen, waarin de consument wél, maar de professionele wederpartij niet in de EU is gevestigd en de overeenkomst niet voldoet aan de materiële of territoriale vereisten van art. 6 Rome I. In zo'n geval biedt art. 3 Rome I de mogelijkheid voor partijen om een (conflictenrechtelijke) rechtskeuze uit te brengen voor het recht van een niet-lidstaat. Op grond van de werkingssfeerbepalingen van de consumentenrichtlijnen zal de consument echter, ondanks de rechtskeuze, toch de bescherming genieten die hem wordt geboden door die richtlijnen. Hoe verhouden Rome I en de werkingssfeerbepalingen zich dan tot elkaar? Sommige auteurs nemen aan dat de werkingssfeerbepalingen uit de richtlijnen moeten worden beschouwd als bijzondere unitaire conflictregels, die op grond van art. 23 Rome I voorrang genieten op de verordening. Deze opvatting is echter niet onomstreden. De auteur wijst op een bijkomend probleem: de implementatie van de werkingssfeerbepalingen uit de richtlijnen in het nationale recht kan van lidstaat tot lidstaat verschillen – zo wordt de term 'nauwe band' op verschillende manieren ingekleurd. Niet alleen gaat dit ten koste van de rechtszekerheid, de verschillen tussen de lidstaten dragen ook niet bij aan de totstandkoming van een coherent en geharmoniseerd conflictenrecht.

De meest recente consumentenrichtlijnen bevatten geen werkingssfeerbepalingen en laten hun toepasselijkheid over aan Rome I. Hoewel de auteur van mening is dat aan deze benadering voordelen zijn verbonden (rechtszekerheid, coherentie binnen het conflictenrecht), is ook deze oplossing volgens haar niet ideaal vanuit het oogpunt van de doelstellingen die met het unitaire materiële consumentenrecht worden nagestreefd.

3.5 Voorgestelde oplossingen

In het kader van consumentenbescherming stelt Campo Comba verschillende wijzigingen voor. In de eerste plaats adviseert zij om, vanwege de rechtszekerheid en coherentie, alle werkingssfeerbepalingen die in consumentenrichtlijnen zijn opgenomen, af te schaffen. In de tweede plaats bepleit zij een aanpassing van art. 6 Rome I. Zij toont de noodzaak hiervoor aan door middel van het volgende voorbeeld. Een consument uit Nederland sluit tijdens een vakantie in Spanje een koopovereenkomst met een bedrijf dat buiten de EU is gevestigd en dat zijn commerciële activiteiten richt op Spanje, maar niet op Nederland. De overeenkomst voldoet hierdoor niet aan de territoriale vereisten uit art. 6 lid 1 Rome I, met als gevolg dat de verkoper eenvoudig door middel van een rechtskeuze voor niet-lidstatelijk recht de toepassing van het unitaire materiële consumentenrecht kan uitsluiten. De auteur legt uit dat deze uitkomst onlogisch is: de verkoper richt zich

8. HR 24 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8512.

9. Richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten, PbEG 1993, L 95/29.

immers op consumenten in een EU-lidstaat en moet zich daarom conformeren aan het beschermingsniveau dat wordt voorgeschreven door het unitaire consumentenrecht. Waarom zou hij dat niveau echter wel in acht moeten nemen ten opzichte van Spaanse consumenten, maar niet ten aanzien van consumenten uit andere lidstaten die hun overeenkomst in Spanje sluiten? Volgens Campo Comba moet art. 6 Rome I worden gewijzigd, zodat ook de Nederlandse consument in het voorbeeld zich kan beroepen op de materieelrechtelijke bescherming die wordt geboden door de consumentenrichtlijnen, zoals deze zijn geïmplementeerd in het nationale recht van de lidstaat waar de overeenkomst is gesloten (hier: Spanje).

De concrete aanpassing die zij voorstelt, betreft art. 6 lid 3 Rome I, dat nu voorschrijft dat het toepasselijk recht op een consumentenovereenkomst die niet voldoet aan de territoriale vereisten uit het eerste lid, wordt bepaald door de algemene conflictregels uit art. 3 en 4 Rome I. Campo Comba betoogt dat hieraan moet worden toegevoegd dat wanneer een professionele partij uit een niet-lidstaat haar activiteiten richt op een of meer EU-lidstaten en er sprake is van een rechtskeuze voor niet-lidstatelijk recht, deze rechtskeuze er niet toe kan leiden dat de consument, die gewoon verblijf heeft in een EU-lidstaat, de bescherming verliest die hij geniet op basis van de consumentenrichtlijnen. Dit voorstel gaat mij niet ver genoeg. Ook zonder rechtskeuze zal in de voornoemde omstandigheden (doorgaans) het recht van een niet-lidstaat toepasselijk zijn; zie art. 4 lid 1 sub a Rome I, dat verwijst naar het recht van het land van de verkoper. Mijns inziens zou het aangepaste art. 6 lid 3 Rome I steeds het unitaire consumentenbeschermingsniveau moeten garanderen wanneer de verkoper zich richt op consumenten in de EU, ongeacht welk recht subjectief of objectief toepasselijk is.

In de derde plaats stelt de auteur voor om de reikwijdte van art. 3 lid 4 Rome I uit te breiden. Niet langer zouden alle relevante aanknopingspunten zich in de EU moeten bevinden; voor de doorzetting van het Europese consumentenacquis zou voldoende moeten zijn dat er een nauwe band is met een of meer lidstaten. Tot slot pleit Campo Comba voor een strikte toepassing van art. 9 Rome I. Het leerstuk van de voorrangregels is niet bedoeld voor de bescherming van zwakkere contractspartijen; dit zou hooguit 'bijvangst' moeten zijn. Voor de doorzetting van een bepaling via art. 9 Rome I is relevant of met de toepassing van de bepaling een fundamenteel, *hoger* – nationaal of Europees – belang wordt gediend, hetgeen aan de lidstaten is om vast te stellen. Deze opvatting sluit aan bij de meerderheidsopvatting in de doctrine en is ook in lijn van het Hof van Justitie in de arresten Ingmar/Eaton¹⁰ en Unamar,¹¹ waarin de bescherming van commercieel agenten op basis van de Agentuurrichtlijn¹² centraal stond.

4 Afsluiting

Een punt van kritiek betreft de structuur van het boek, die niet overal even strak is. Ook is de auteur regelmatig wat lang van stof; het betoog had, net als overigens de titel, bondiger gekund. Dat neemt niet weg dat Campo Comba een mooi onderzoek heeft afgeleverd op basis van een rijk arsenaal aan bronnen. Het proefschrift is echter meer dan het resultaat van noeste arbeid: de auteur signaleert problemen en komt met goed onderbouwde antwoorden, die worden afgezet tegen de historische ontwikkeling van het Europese conflictenrecht. Door deze aanpak verzekert de auteur zich ervan dat de voorgedragen oplossingen niet haaks staan op de methodologie van het conflictenrecht, maar laat zij zien dat deze hier juist in geworteld zijn.

10. HvJ EG 9 november 2000, C-381/98, ECLI:EU:C:2000:605.

11. HvJ EU 17 oktober 2013, C-184/12, ECLI:EU:C:2013:663.

12. Richtlijn 86/653/EEG inzake de coördinatie van de wetgevingen van de lidstaten inzake zelfstandige handelsagenten, PbEG 1986, L 382/1.